

Перше повідомлення про зростання *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт на Херсонщині (Україна)

ІВАН ІВАНОВИЧ МОЙСІЄНКО
ВІТАЛІЙ ПЕТРОВИЧ КОЛОМІЙЧУК
МИХАЙЛО ФЕДОСІЙОВИЧ БОЙКО
ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНОВИЧ ХОДОСОВЦЕВ
ЯН ВОНДРАК
ГАННА ОЛЕКСІВНА НАУМОВИЧ
ХОДОСОВЦЕВА ЮЛІЯ АНАТОЛІВНА

МОЙСІЄНКО І.І., КОЛОМІЙЧУК В.П., БОЙКО М.Ф., ХОДОСОВЦЕВ О.Є., ВОНДРАК Я., НАУМОВИЧ Г.О., ХОДОСОВЦЕВА Ю.А. 2009: **Перше повідомлення про зростання *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт на Херсонщині (Україна).** *Чорноморськ. бот. ж.*, т. 5, N 4: 612-616.

В статті вперше для Херсонської області вказується рідкісний вид флори включений до Червоної книги України *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт.

Ключові слова: *Colchicum ancyrense*, степові схили, річка Інгулець, коса Арабатська Стрелка, Бирючий острів, флористичні знахідки, Херсонська область

МОЙСИЄНКО І.І., КОЛОМІЙЧУК В.П., БОЙКО М.Ф., ХОДОСОВЦЕВ О.Є., ВОНДРАК Я., НАУМОВИЧ Г.О., ХОДОСОВЦЕВА Ю.А. 2009: **The first report of the *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт for Kherson's'ka oblast' (Ukraine).** *Chornomors'k. bot. z.*, vol.5, N 4: 612-616.

Data about *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт. (Red Data Book of Ukraine) as a new species for the Kherson region are provided.

Key words *Colchicum ancyrense*, steppe slopes, Ingulets River, Arabatskaya Strelka Spit, Biryuchiy island, floristic findings, Kherson region

МОЙСИЄНКО І.І., КОЛОМІЙЧУК В.П., БОЙКО М.Ф., ХОДОСОВЦЕВ О.Є., ВОНДРАК Я., НАУМОВИЧ Г.А., ХОДОСОВЦЕВА Ю.А. 2009: **Первое сообщение о прозростании *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт на Херсонщине (Украина).** *Черноморск. бот. ж.*, т. 5, N 4: 612-616.

В статье впервые для Херсонской области указывается редкий вид флоры включенный в Красную книгу Украины *Colchicum ancyrense* В.Л. Буртт.

Ключевые слова: степные склоны, Ингулец, Арабатская стрелка, Бирючий остров, флористическая находка, Херсонская область, *Colchicum ancyrense*

Colchicum ancyrense належить до роду *Colchicum* L., секції *Bulbocodia* Stef. у видів якої квітки з'являються весною одночасно з листям. Вид описаний з околиць м. Анкара, Турція (за протологом "Asia Minor, Ankara Chanskaya, 900 m, sandy open slopes wet from melting snow"). Це зимовий ефемероїд, заввишки 10-20 см, що має яйцевидну бульбоцибулину, 3 лінійні або лінійно-ланцетні сизуваті листки, 1-5 рожево-лілових квіток, що з'являються у першій-другій декаді. Вид переважно трапляється в угрупованнях класу *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et R. Тх. 1943.

На території України *Colchicum ancyrense* є рідкісним, занесеним до Червоної книги України [ЧЕРВОНА..., 1996, 2009]. Українська частина ареалу виду характеризується диз'юнкцією: він поширений у Гірському і Степовому Криму та на півдні північно-західного Причорномор'я (Одеська і Миколаївська області), де зрідка трапляється у степах та на кам'янистих схилах [КРИЩЬКА, 1996]. В монографічній обробці флори Дніпропетровської та Запорізької областей цей вид наводиться для степових схилів

Верхньохортицького району Запорізької області за зборами Б.О. Барановського [ТАРАСОВ, 2005]. За межами України трапляється в південно-східній частині центральної Європи, на Балканах та у західних районах Малої Азії [КРИЦЬКА, 1996; ЦВЕЛЕВ, 1979a].

Рис. 1. Місцезнаходження *Colchicum ancyrense* в межах Херсонської області.

Fig. 1. The localities of *Colchicum ancyrense* in the Kherson region.

Під час польових досліджень 2007-2009 року *C. ancyrense* був знайдений на території Херсонської області, для якої раніше цей вид не наводився. Однак, в гербарній колекції Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного (KW) є збори *C. ancyrense* з Бирючого острова визначені як *Crocus tauricus* (Trautv.) Puring., які цитуються у «Флора Европейской части СССР» [ЦВЕЛЕВ, 1979b]. На підставі цих даних *Crocus tauricus* був включений до Червоного списку Херсонської області [БОЙКО, ПОДГАЙНИЙ 2002]. За нашими спостереженнями *Crocus tauricus* на території Херсонської області не зростає, а відомі вказівки його слід віднести до *C. ancyrense*.

C. ancyrense був майже одночасно виявлений в кількох місцях на території Херсонської області. На сході області він був виявлений В.П. Коломійчуком [2008] (як *Crocus tauricus*) на острові Бирючий у 2007 році (саме на острові Бирючий він був зібраний вперше на Херсонщині М.А. Парнаським ще в 1948 р., однак визначений як *Crocus tauricus*). Того ж 2007 р. *C. ancyrense* було зібрано на Арабатській стрілці в околиці с. Стрілкове. Наступного 2008 року В.П. Коломійчук виявив нові місцезростання виду на Арабатській стрілці. На заході Херсонської області по Інгульцю *C. ancyrense* був виявлений авторами статті у лютому 2009 р. в ході міжнародної експедиції. Нижче ми наводимо коротку характеристику місцезнаходжень *C. ancyrense* на території Херсонської області (рис. 1).

На косі Бирючий острів (Херсонська область, Генічеський район) *C. ancyrense* утворює малочисельні популяції між с. Садки і кордоном Перебойня. Популяція виду трапляється у невеликих западинах псамофітного варіанту кострицево-ковилового степу. Нами відмічена у двох асоціаціях – *Elytrigia elongata-Syntrichia ruralis*, *Elytrigia elongata-Calamagrostis epigeios-Syntrichia ruralis*. Угруповання чітко двоярусні, перший формують злаки, другий – мохово-лишайниковий. Загальне проективне покриття асоціацій – 70-85%, частка домінантів 1 ярусу – 15-25%, другого – до 50%. Типово в цих угрупованнях зростають *Synodon dactylon* (L.) Pers (до 5-15%), *Stipa borysthena* Klovov ex Prokudin (1-5%), *Euphorbia sequierana* Neck. (1-2%), *Milium vernale* M.Bieb., *Arenaria serpillifolia* L. subsp. *glutinosa* (Mert. et Koch) Arcang., *Cerastium sivaschicum* Kleopow, *Falcaria vulgaris* Bernh., *Pleconax subconica* (Friv.) Sourkova, а з лишайників *Cladonia convoluta* (Lam.) Anders та *Cetraria steppae* (Savicz) Cogt. Останній занесений до третього видання Червоної книги України [2009]. Всього нами у лютому 2009 р. на ділянці у 350 м² було зареєстровано близько 100 екземплярів цього виду, з них – 59 квітучих (цвів з 21 лютого до 7 березня 2009 р.).

Рис. 2. Місцезнаходження *Colchicum ancycrense* на степових схилах біля с. Кіровоє.

Fig. 2. The localities of *Colchicum ancycrense* on steppe slopes near Kirove Village.

Рис. 3. Генеративні особини *Colchicum ancycrense*.

Fig. 3. The mature specimens of *Colchicum ancycrense*.

На Арабатській стрілці *C. ancycrense* трапляється між базою відпочинку «Валок» – с. Стрілкове – с. Щасливцеве (зібр. В.В. Ліхошерстова, В.П. Коломійчук). Найчисельніші популяції цього виду характерні для околиць с. Стрілкове Генічеського району Херсонської області. Вид зростає на вирівняних ділянках піщаного степу (у 200-300 м від узбережжя Азовського моря) на якому у 60-70 рр. XX ст. проведені меліоративні роботи зі створення штучних лісонасаджень (переважно з *Elaeagnus angustifolia* L., *Populus deltoides* Marshall, *P. nigra* L.), а в теперішні часи ці ділянки підпадають під значний випас овець (близько 20-30 особин на 1 га). Тому на цих ділянках трав'яний покрив пригнічений, досить засмічений бур'янами (*Marrubium peregrinum* L., *Diplotaxis tenuifolia* L. (DC.), *Crepis rhoeadifolia* M.Bieb., *Echium vulgare* L. тощо) та побутовими відходами місцевих жителів і відпочиваючих. *C. ancycrense* нами відмічений у асоціації *Cynodon dactylon*+*herba varia* та *Carex colchica*+ *herba varia*. Ці угруповання, як і угруповання на Бірючому острові ми відносимо до піщаних

степів класу *Festucetea vaginatae* Soo 1968 em Vicherek 1972. Загальне проективне покриття асоціацій – 65-90%, частка домінантів 1 ярусу – 3-5%, другого – до 50-70%. Типово в цих угрупованнях зростають *Elytrigia repens* (L.) Nevski і *Poa bulbosa* L. (до 5-10%), *Bromus squarrosus* L. (3-5%), *Buglossoides arvensis* (L.) I.M.Johnst., *Cerastium sylvaticum*, *Lamium amplexicaule* L. (1%), *Erodium cicutarium* (L.) L'Her., *Marrubium perregrinum* (3-5%), *Taraxacum erythrospermum* Andrz. (1%). На першій ділянці площею 100 м² знайдені 5 екземплярів *C. ancyrense* (3 генеративні), на другій 9 екземплярів (7 генеративних).

На заході Херсонської області *C. ancyrense* зростає на степових схилах в балках лівого берега Інгульця в околиці с. Кірове Бериславського району Херсонської області. Тут *C. ancyrense* зростає в двох балках, одна з яких є його південною, друга – північною околицею. По цих балках проходить межа з Миколаївською областю, тож тут він заходить також у Снігурівський район. Дане місцезнаходження є новим для Миколаївської області. На території балок вид зростає більш-менш відокремленими не чисельними групами. Приурочений до глинистих з домішкою вапнякової жорстви та степових схилів, що знаходяться під сильним пасовищним навантаженням. В балці південніше с. Кірове виявлено 3 групи особин, які налічували 78, 63 та 1 квітучу рослини. Натомість в балці північніше с. Кірове виявлено 4 групи особин, які налічували 39, 43, 2 та 1 квітучу особину. Загалом виявлено близько 250 квітучих особин. Максимально на 1 м² відмічено 8 квітучих особин. Подаємо місцезнаходження тут даного виду:

Херсонська обл., Бериславський р-н, південна Околиця С. Кірове, балка до р. інгулець; північна околиця с. Кірове. Миколаївська обл., Снігурівський р-н, між с. Кірове та с. Лиманці; між с. Кірове та с. Галаганівка.

Всі виявлені угруповання належать до класу *Festuco-Brometea* Br.-Bl. & R. Tx. 1943. Оскільки в момент вивчення умови були неоптимальні для геоботанічних досліджень ми не визначаємо їх, а лише описуємо в загальних рисах на основі видів, що мають найбільше проективне покриття. В згаданих балках *C. ancyrense* зростає у складі 3 асоціацій: *Poa bulbosa* – *Thymus dimorphus* – *Artemisia santonica*, *Botriochloa ischaetum* та *Koeleria brevis* – *Thymus dimorphus*. Перша асоціація приурочена до степових солонців в нижній частині схилів. Дана асоціація характеризується наступним флористичним складом домінантів: *Poa bulbosa* (10-20%), *Artemisia santonica* L. (12-15%), *Thymus dimorphus* Klokov & Des.-Shost. (2-7%), *Artemisia austriaca* Jacq. (1-2%), *Kochia prostrata* (L.) Schrad. (3-5%). Асоціація *Botriochloa ischaetum* приурочена до глинистих відслонень з вапняковими включеннями та повністю змити ґрунтами, що розташовуються в середній частині схилів. Окрім *Botriochloa ischaetum* (L.) Keng (20-30%), в якості співдомінантів виступають *Poa bulbosa* (10-15%), *Thymus dimorphus* (10-20%), *Artemisia austriaca* (3-5%), *Cleistogenes bulgrica* (Bornm.) Keng (до 5%), а також мохи *Weissia longifolia* (до 10%), *Syntrichia ruralis* (до 3%) та епігейні лишайники *Collema tenax*, (Swartz) Ach. em. Degel., *Placidium squamulosum* (Ach.) Breuss, *Xanthoparmelia convoluta* (Krempelh.) Hale. Останній занесений до третього видання Червоної книги України [2009]. Асоціація *Koeleria brevis* – *Thymus dimorphus* формується на степових схилах з сильно змитими ґрунтами та вапняковими відслоненнями. У складі асоціації домінують *Koeleria brevis* Steven (30%), *Thymus dimorphus* (7%), *Poa bulbosa* (5%), *Artemisia santonica* (5%), *Kochia prostrata* (1%), *Taraxacum erythrospermum* (1%). Також *Colchicum ancyrense* виявлений на степових схилах що знаходяться на тонконоговій стадії пасовищного збою. В цих умовах більшим проективним покриттям вирізняються *Poa bulbosa* (30%), *Thymus dimorphus* (15%), *Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P.Beauv. (5%), *Artemisia austriaca* (5%), *A. santonica* (5%), *Elytrigia repens* (L.) Nevski (3%), *Medicago minima* (L.) Bartal. (2%),

Ornithogalum kochii Parl. (2%), *Plantago lanceolata* L. (2%), *Koeleria brevis* (1%) та *Taraxacum erythrospermum* (1%).

Цілком можливо, що *S. ancurense* більш поширений на території Херсонської області ніж відомо зараз. Поширення даного виду вивчено недостатньо через незвичні строки цвітіння виду – серед зими, коли ботанічні дослідження зазвичай не проводяться. Необхідно продовжити дослідження території Херсонської області з метою виявлення нових місцезростань цього созофіта. Дослідження виявлених місцезнаходжень дозволили розширити уявлення щодо ценотичної приуроченості даного виду, оскільки як нам відомо раніше даний вид не відмічався у складі угруповань піщаних степів класу *Festucetea vaginatae* Soo 1968 em Vicherek 1972. Для збереження виявлених популяцій в першу чергу необхідне проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо попередження зриву на букети, заборона зборів, можливо огороження популяції на території Азово-Сиваського НПП від інтродукованих копитних, контроль за станом популяцій, збір насіння з інших місцезростань для підсіву тощо.

Список літератури

- Бойко М.Ф., Подгайний М.М. Червоний список Херсонської області. – Херсон: Айлант, 2002. – 32 с.
Коломійчук В.П. Флористичні знахідки на території Азово-Сиваського НПП // Екологія і ноосферологія. – 2008. – Т. 19, № 1-2. – С. 163-165.
Крицька Л.І. Пізньоцвіт анкарський / Червона книга України. Рослинний світ. – Під заг.ред. акад. НАНУ Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – К.: УЕ ім. М.П.Бажана, 1996. – С. 279.
ТАРАСОВ В.В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. – Д.: Вид-во ДНУ, 2005. – 276 с.
ЦВЕЛЕВ Н.Н. Род безвременник (*Colchicum* L.) / Флора европейской части СССР. Отв. ред. Ан.А. Федоров. – Т. 4. – Л.: Наука, 1979а. – С. 218-220.
ЦВЕЛЕВ Н.Н. Род шафран (*Crocus* L.) / Флора европейской части СССР. Отв. ред. Ан. А. Федоров. – Т. 4. – Л.: Наука, 1979б. – С. 293-296.
ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Рекомендує до друку
Р.П. Мельник

Отримано 25.12.2009 р.

Адреса авторів:

I. I. Moysiienko
Ботанічний сад ім. О.В.Фоміна
Київського національного університету ім. Тараса
Шевченка, вул. Комінтерна, 1, 73000 Київ,
Україна
e-mail: vanvan@ksu.ks.ua
В. П. Коломійчук
Мелітопольський державний педагогічний
університет
вул. Леніна, 20, 72312 Мелітополь, Україна,
e-mail: ukolomiychuk@ukr.net
М. Ф. Бойко, О. Є. Ходосовцев, Г.О. Наумович
Херсонський державний університет, вул. 40 років
Жовтня, 27, Херсон, 73000,
Україна
e-mail: khodosovtsev@ksu.ks.ua
J. Vondrák
Department of Botany,
Faculty of Biological Sciences, University of South
Bohemia,
Branišovská 31, 370 05, České Budějovice, Czech
Republic
Ю.А. Ходосовцева
Херсонський державний аграрний університет
Вул. Рози Люксембург, 23, 73006, Херсон, Україна
e-mail: geleverya@i.ua

Author's address:

I. I. Moysiienko,
O.V.Fomin Botanical Garden of the
National Taras Shevchenko University of Kyiv,
Komintern str., 1, 01032 Kyiv, Ukraine
e-mail: vanvan@ksu.ks.ua
V. P. Kolomiyuchuk
Melitopol State Pedagogical University
Lenina str., 20, 72312 Melitopol, Ukraine,
e-mail: ukolomiychuk@ukr.net
M. F. Boiko, O. Ye. Khodosovtsev, G.O. Naumovych
Kherson State University, 27, 40 rokiv Zhovtnya str.
Kherson, 73000,
Ukraine
e-mail: khodosovtsev@ksu.ks.ua
J. Vondrák
Department of Botany, Faculty of Biological
Sciences,
University of South Bohemia, Branišovská 31, 370 05,
České Budějovice, Czech Republic
Yu. A. Khodosovtseva
Kherson State Agrarian University
23, Rosa Lyuxemburg str., 73006, Kherson, Ukraine
e-mail: geleverya@i.ua